

Uvnitř velkoměst konečně novodobý městský

vývoj ukazuje pro značný zlomek obyvatelstva v povolání činného místní distancování práce a příbytku, obyvatelstva denního a nočního. Poněvadž z místností výdělkových lze platiti vyšší nájemné než z týchže místností, používají-li se toliko jakožto obytné (srovn. nauku o rentě domovní), přeměňují se v střediskách městského ruchu obchodního a průmyslového místnosti za byty používané vždy více v místnosti upotřebované za obchodní krámy a pisárny, za bankovní, advokátní a j. kanceláře, kavárny a pod. Centra měst se tudíž vyliďňují a obyvatelstvo v středu města výdělkově zaměstnané odstěhovává se vždy více na periferii, odkud denně železničními vlaky, tramwayí i pěšky ubírá se v massách v místa svého přesdenního zaměstnání. Statisticky byl tento zjev zjištěn u londýnské City, kde bylo ještě r. 1861 napočteno 112.063 osob, kde bylo však napočteno při zvláštních sčítáních

	nočních	zaměstnatelů a zaměstnanců přes den činných
1881	50.652 osob	261.061
1891	37.694 "	301.384
1911	<u>19.657 "</u>	<u>364.061.</u>

§ 23. Rozčlenění obyvatelstva co do povolání.

I. Povoláním zoveme příslušnost jednotlivců k rozličným odvětvím pracovním, v která se člení výdělkový ži-

vot národa. Tato příslušnost předpokládá trvalé věnování se individua (v protivě k přechodnému zaměstnání), opětovanou činnost výdělkovou (v protivě k pouhému umění, k němuž se nepojí výkon) bezprostředně v celkovém výdělkovém životě národa (v protivě k rodině a služebnictvu, kteří připočítávají se k povolání hlavy rodiny či zaměstnavatele), nechť tato činnost je samostatná či závislá (zaměstnatel či zaměstnanec), řídící či pomocná duševně nebo fysicky (podnikatel, ředitel, úředník, dílovedoucí, dělník, nádeník), a nechť zaměstnává jednotlivce úplně či částečně (povolání hlavní či vedlejší).

V dřívějších dobách zjišťovány společenské stavy, které představovaly zároveň sociální a hospodářské rozvrstvení obyvatelstva (v Rakousku r. 1762, 1814, 1830 seřazováno mužské tuzemské obyvatelstvo v duchovní, ve šlechtice, v úředníky a honorece, v měšťanské živnostníky a umělce, sedláky, ostatní a "dorost", ještě r. 1857 tázáno jen mužské tuzemské obyvatelstvo po povolání, teprve od r. 1869 zjišťováno povolání u celkového obyvatelstva).

II. Pro novodobý vývoj hospodářský a sociální jsou příznačné tyto jevy co do hospodářsko.sociálního rozvrstvení společnosti :

1.) Především relativní a někde i absolutní ubývání příslušníků rolnictví, poměrné číselné zatlačování obyvatelstva zemědělského. Tento vývoj, jehož nezadržují ani agrární cla (Německo, býv. Rakousko-Uhersko), ani vyspělý export

plodin nebo zvířecích produktů (Dánsko), ani příznivé poměry majetkového rozdělení v zemědělství (Francie), a který zasáhl i státy s obyvatelstvem do nedávna úplně agrárním (Švédsko), má za příčinu

a) změny výrobní techniky v zemědělství, totiž zvýšení produktivnosti půdy následkem pokroků technických, takže na jednotku pracovní síly připadá vždy větší kvantum vytěžených produktů, týž počet pracovních sil vyrobí dnes potraviny pro daleko větší počet obyvatelstva, což právě umožňuje, že vždy větší kvota celkového obyvatelstva může se oddati činnosti průmyslové nebo obchodní, liberálním povoláním a pod., jsouc zásobována potravinami od produktivnějšího nyní zemědělství;

b) dále zúžení domácí produkce průmyslové (zpracování vlastních surovin pro domácí spotřebu vždy více mízí), odloučení drobných vedlejších živností, jako mlékařství, pálení líhu i osamostatňování odbytu (mléka, obilí, dobytka), a tím nastalé zmenšení potřeby dělnictva, které se z dřívějšího celoročního stalo zhusta jen sezonním, a pokud přes to se následkem hromadného odstěhovávání se obyvatelstva do měst a okresů průmyslových a hornických na venkově dělnictva nedostává, jsou příčinami nepříznivější pracovní a životní poměry zemědělského dělnictva a skutečné i druhy jen domnělé výhody ivobytí městského.

c) Nejhlubší a základní příčinu relativního úbytku

rolnického obyvatelstva tvoří však obmezenost půdy a zákon o ubývající výtěžku půdy, totiž technicko-hospodářský jev, že v zemědělské výrobě od jistého bodu počínajíc výtěžek půdy roste menší měrou nežli náklady na výrobu věnované, takže zemědělství nedovede přebytku obyvatelstva zaopatřiti trvale možnost výdělků, dále

d) vázanost zemědělské produkce co do místa i času, že t.zv. určitá odvětví produkce jsou možna jen na půdě určité jakosti a za určitého podnebí (tepla, vlhkosti) i že výrobní periody v zemědělství nelze zpravidla zrychlití, posléze

e) zvyšování blahobytu a spotřeby : čím větší blahobyt, tím menší kvota důchodu národa připadá na konsum produktů zemědělských a tím větší na jiné statky (pro potřeby duševní, společenské a j.) a na výkony (služebnictvo, doprava).

2.) Naproti tomu nadprůměrně vzrůstá průmyslová výroba, čehož příčinami opět jsou

a) Stálé zmenšování průmyslové výroby ve vlastní domácnosti pro vlastní potřebu provozované a ještě počátkem 19. století všude nadmíru rozšířené (pečení chleba, předení, tkaní, šití prádla a šatstva) a přecházení její v samostatnou průmyslovou práci na výdělek podnikanou, ještě více však

b) množení se a zvyšování lidských potřeb i vzrůstání a zdokonalování souboru statků k ukojení těchto potřeb sloužících (na př. průmysl elektrický, chemický, gra-

fický), nehledíc ani k oné

c) obrovské průmyslové práci pro vývoz tovarů do ciziny jako náhradu za dovoz surovin a potravin z ciziny.

Konečně

d) Sombart upozornil na charakteristický rys moderního vývoje ekonomické techniky, že se totiž organické látky zemědělstvím poskytované nahrazují nyní látkami neorganickými, jež poskytuje průmysl a hornictví : dříví nahrazované jako topivo uhlím, jako stavivo železem (lodi, mosty a domy), tažná zvířata nahrazovaná dnes lokomotivami a elektrickými vozy motorovými, rostlinná barviva nahrazovaná anilinovými.

e) Tohoto vzrůstání se však neúčastní všechny průmyslové obory stejnou měrou, nýbrž i zde lze konstatovati s jedné strany malý přírost nebo dokonce relativní úbytek četných průmyslů osobní konsumpci sloužících (potravinářských, oděvních, textilních), s druhé mocný rozmach průmyslů zhotovujících pomůcky výrobní (strojnictví, chemický průmysl, stavební živnosti).

3.) Souvisle se vzrůstem průmyslu zvl. velkého, přibývá ještě větší měrou i obyvatelstva činného v obchodě a dopravě. Roste význam obchodu pro zásobování velkoměst potravinami, průmysl potřebuje stálého dodávání surovin i rozprodeje tovarů a polotovarů, tím více, čím více hromadná produkce zatlačuje zakázkovou. Poněvadž pak v obchodě lze strojů užívat jen nepatrně, je tím větší potřeba sil pracovních a tím mé-

ně je zde možna koncentrace k velkopodnikům; ovšem musí přeplnění drobného obchodu samostatnými existencemi spotřebitelstvem často draze býti vykupováno.

4.) Poměrně nejsilnější je vzrůst t.zv. liberálních povolání (úředníci, učitelé, advokáti, lékaři atd.), což souvisí s rozšířením působnosti státu a obcí, s brannou soustavou a s obecným stoupaním důchodů, jež má v zápětí rostoucí ukojování potřeb duševních a společenských (pro vzdělání, umění, vědu). Tato liberální povolání nepodávají arci ještě obrazu o počtu osob duševně pracujících v národě. Neboť také v odvětvích hospodářské výroby a obchodu nejen strojová výroba, které zatlačuje ruční práci zvyšuje číselný podíl duševních pracovníků na výrobě, nýbrž i snahy centralisační a organisační (kartely a velké akciové společnosti, družstva a svazy, státní a obecní podniky) vedou k překvapujícímu stoupaní počtu soukromých úředníků, personálu správního, dozorního, kancelářského a účetního, komerčního a technického, vědeckého i uměleckého.

5.) Je tedy takováto struktura dnešní společnosti : Na poměrně úzkém, ale stabilním podkladě agrárním vzniká stále mohutnější vrstva průmyslová a menší, ale ještě rychleji rostoucí vrstva obchodu a dopravy, a na této basi hospodářských povolání spočívá nanejvýš asi 10%ní vrstva povolání liberálních a j., úřednictva a vojska. S tím souvisí

další zjevy :

a) zmenšování počtu samostatných osob vydělávajících a skoro nadpoměrné vzrůstání dělnictva.

b) Stoupání kvoty osob výdělkově činných v celkovém obyvatelstvu na úkor počtu pasivních příslušníků rodinných, způsobené především

c) rostoucí účastí ženského pohlaví ve výdělkové činnosti národa, tato účast ženského pohlaví jinak je zpravidla poměrně tím větší, čím hůře je práce placena a čím méně vyžaduje fyzické síly nebo odborných vědomostí a zručností.

Nejsilněji tento vývoj pokročil v Anglii, která (s Walesem) čítala v letech

osob činných	1861	1891	1901	v procentech		
				1861	1891	1901
vůbec	<u>9.31 mil.</u>	<u>12.90 mil.</u>	<u>14.33 mil.</u>	100	100	100
v zemědělství	<u>2.01</u> "	<u>1.34</u> "	<u>1.15</u> "	<u>21.59</u>	10.36	<u>8.03</u>
průmyslu	4.83 "	7.34 "	<u>8.35</u> "	<u>51.84</u>	56.97	<u>58.29</u>
obch. a dopr.	0.62 "	1.40 "	1.86 "	<u>6.70</u>	10.85	<u>12.97</u>
domácích a osobních službách	1.37 "	1.90 "	1.99 "	14.69	14.73	<u>13.92</u>
vol. povoláních	0.48 "	0.93 "	0.97 "	5.8	7.18	6.79.

Mezinárodní přehled osob v povolání dle hlavních skupin povolání

podává tato tabulka :

země. a ryb.	%	prům. a hornic.	%	obchod a dopr.	%	vojsko a námoř.	%	ostatní veř. služ- ba i svob. pov.	domáci služba
Něm.	37.5	8,281.220	37.4	2,338.511	10.6	630.978	2.8	794.983	3.6
Ital. 1890	64.3x)	2,880.897	21.9	845.073	6.4	187.507	1.4	324.591	2.5
Šver.	58.6	961.422	12.6	249.051	3.3	114.394	1.5	165.089	2.2
Italie	56.7	4,185.461	27.6	592.784	3.9	160.155	1.0	498.923	2.3
Nvýc.	37.4	531.005	40.7	140.289	10.7	816	0.1	49.837	3.8
Francie	40.0	4,548.098	27.9	2,185.818	13.4	561.875	3.4	768.245	4.7
.Britanie Irsko	15.1	9,025.902	53.7	1,676.133	10.0	165.354	1.0	1079.928	6.4
SS Amer.	38.0	5,478.541	24.1	3,326.122	14.6	30.845	0.1	913.488	4.0

x) mnoho domácího služebnictva, které by se mělo připočítati k zeměd.

V Rakousku patřilo aktivních i pasivních příslušníků k povolání

	1890	1900	1910	v procentech		
				1890	1900	1910
zemědělč.	13,351.379	13,709.204	13,836.084	55.9	52.4	48
průmyslu	5,793.255	6,585.047	7,567.447	24.2	25.2	26
obch. a dopr.	2,477.568	3,023.814	3,542.836	10.4	11.6	12
veř. službě a vol. povolání x)	2,273.211	2,832.643	3,625.199	9.5	10.8	12
úhrn obyv.	23,895.413	26,150.708	28,571.566.			

x) Též osoby bez povolání.

Tyto hospodářské kategorie byly arci u různých národů zastoupeny velmi rozdílně. Tak patřilo r. 1900 z každého 100 osob

	k zemědělství	průmyslu	obch. a dopr.	veř. službám
v celém Předlitavsku	52.4	25.2	11.6	10.8
osob obcov. řeči české	43.1	36.5	9.3	11.1
polské	65.6	14.8	11.2	8.4
rusínské	93.3	2.5	1.7	2.5
německé	33.5	38.3	13.4	14.8
ciz. státních občanů	10.8	43.4	22.6	23.2

V Čechách patřilo r. 1900

každého 100	Čechů	Němců
zemědělství	48.82	27.70
průmyslu	37.10	49.76
obch. a dopr.	10.30	11.23
f. služb. a vol. pov.	11.78	11.31.